

¿GALICIA, TERRA ÚNICA?

RUT MARTÍNEZ LÓPEZ DE CASTRO
UNIVERSIDAD DE SALAMANCA

INTRODUCCIÓN

O que vou a desenvolver a continuación, é un traballo de investigación sobre o programa cultural “Galicia Terra Única”, levado a cabo polo goberno autónomo galego no ano 1997. Tratarei de expor de forma sintética algúns dos seus sentidos e significados neste pequeno espacio simbólico. A metodoloxía seguida na investigación foi filtrada a través da miña experiencia como artista participante e como investigadora. A interdisciplinaridade, a observación-participante, a subxetividade e a obxetivación da experiencia subxetiva foron cuestións fundamentais para a análise de tódolos datos e materiais recollidos. Tratei de facer unha análise dos discursos a partir da información dos medios de comunicación: xornais, publicacións sobre “Galicia Terra Única”, Televisión de Galicia, etc. Pero tamén observei inauguracións e exposicións estudiando o espacio expositivo, a súa relación coas obras e a relación co público; alén diso tamén realicei entrevistas informais con artistas.

PROGRAMA

“Galicia Terra Única” foi un programa levado a cabo pola Xunta de Galicia durante os meses de maio a outubro de 1997, e consistiu nunha serie de mostras e actuacións de “artistas” galegos, e de artistas invitados das comunidades autónomas do Camiño de Santiago. O programa fíxose seguindo unha secuencia historiográfica onde se puña en relación o contexto de ubicación espacial co

contexto temporal da obra de arte, esta elaboración pódese entender analizando a especialidade dos colaboradores elixidos pola Xunta, a maioría historiadores: Mercedes Rozas, Xosé A. Castro, José Cardeso Liñares, Ramón Villares etc, como o comisario xeral o Sr. José Manuel García Iglesias, profesor da Facultade de Xeografía e Historia da Univesidade de Santiago de Compostela, home de confianza para a Xunta, que xa colaborou en programas anteriores como o de “Galicia no Tempo”.

Esta distribución, didáctica nun principio, de fácil lectura, non foi nova, pódese encontrar nos museos de arte, nos cales as súas obras son expostas para non ser vividas. Penso que a través da experiencia se puido ir máis alá, e organizar o programa de forma máis estensíble, que se debeu profundizar nas épocas sin discriminar algúns fitos históricos, e pensar sobre a experiencia en facer unhas exposicións máis lúdicas e interactivas onde o visitante se lle conceda o pracer de sorprenderse e de interacturar coa arte de tódolos tempos, para que o resultado teña unha *repercusión social* máis alá do conformismo da aparencia.

O programa cultural estaba formado por 25 exposicións temáticas e 250 espectáculos extendidos por 89 municipios, co protagonismo nas cidades de maior número de habitantes. Según o comisario xeral traballaron 25.000 persoas, e 500 persoas estaban máis directamente implicadas.

As exposicións máis destacadas no panorama das artes plásticas foron:

-Lugo: Galicia castreña e romana

A escultura galega actual

A escultura actual na Comunidade Autónoma de Cantabria

-Ourense: Galicia románica e gótica

A escultura galega actual

A escultura actual da Comunidade Autónoma da Ríoxa

-Santiago: Galicia renace

Pintores galegos licenciados en belas artes nas últimas décadas

A escultura galega actual

A escultura actual na Comunidade Autónoma do País Basco

-Pontevedra: O século XIX

A escultura galega actual

A escultura actual na Comunidade Foral de Navarra

O Romanticismo

-Vigo: A Galicia exterior

A escultura galega actual

A escultura actual na Comunidade Autónoma de Aragón

Con esta enumeración podemos facernos unha idea da cantidade de imaxes e de

actividades que de súpeto bombardearon as cidades galegas e os seus espazos públicos, nun intento de potenciar, según o presidente do goberno galego: a nosa cultura, e a nosa oferta turística. Estes obxetivos “oficiais” teñen unha serie de connotacións políticas claves para entender o programa. O programa mostra unha identidade cultural concreta: Galicia-España-Europa, por medio da cal culturalmente Galicia é Galicia, pero politicamente Galicia é España ou parte da súa diversidade, camiño da Europa construída na euroxénese da CEE. Fálase, como dixo o presidente cántabro, Joaquín Martínez Sieso, dun programa que cumpre cos obxetivos de construír España desde a diversidade e sempre tendo en conta ós outros sen esquecer que Galicia pertence, xunto ás outras comunidades invitadas, a un estado pluricultural.

Outro dos sentidos do proxecto é aquel que intencionalmente é salientado por quen o promove. Neste sentido a Xunta de Galicia utiliza estratéxicamente o discurso da atracción turística para reforzar e xustificar a necesidade da existencia dun proxecto que integra a outras comunidades autónomas españolas. De forma que a representación pública tivo na súa base o apoio ó proxecto de ministros do Estado e presidentes doutras comunidades autónomas, todo elo para reforzar e confirmar a idea de unha España unida.

A importancia do consenso social e a aceptación por parte de todos, obsérvase no grande interese por medir a través das estatísticas o número de participantes e colaboradores no proxecto, non houbo día que os medios de comunicación deixaran de falar delo unha noticia, neste aspecto as estatísticas chegan a ser a confirmación do culto ó proxecto,

do consenso social para co mesmo, e o seu éxito social.

A creación dunha imaxe firme, cunha identidade propiamente galega construese baixo as connotacións pasadas de rexión periférica e atrasada que necesita mostrar cara ó exterior e para os mesmos galegos unha imaxe renovada e en pleno desenvolvemento. Un discurso de poder materializado na cultura, como valor supremo e único. Os artistas, escritores, músicos, actores, etc. convértense nos transmisores do que supostamente somos ou debemos chegar a ser.

RITUAIS

Neste apartado presto atención aos comportamentos rituais das presentacións e inauguracións. Entendo por ritual o que Gennep¹ entende como transmisor de cultura a través de ceremonias, accións e reaccións, nestes actos prodúcese unha integración dos individuos nun sistema social porque animan e reavivan sentimentos comúns que manteñen unidos e comprometidos a un grupo humano. Aínda que Gennep está referíndose a ritos de paso, o seu sentido creo que é moi válido para comprender o tipo de rituais aos que me refiro. Sen embargo un aspecto fundamental debe ser resaltado, trátase do seu carácter público e non privado, trátase de rituais de afirmación e compromiso coa idea central do proxecto cultural, ás veces incluso só a presenza física nun acto de presentación basta (sen pronunciar ningún tipo de discurso) para simbolizar o

apoiu que determinados artistas prestan ao proxecto, e polo tanto o seu compromiso coa idea. Outras veces a non participación (ex.: a non asistencia do alcalde socialista da Coruña á inauguración da mostra coruñesa) reforza a idea de que a participación e presenza no ritual público supón un compromiso fiel co proxecto cultural promovido pola Xunta de Galicia.

Os rituais seguen un esquema ou fio conductor que parte da sinatura de convenios con institucións públicas e privadas de Galicia meses antes do comezo das propias exposicións. O acto da sinatura tenr  unha componente ritual fundamental. Os participantes case sempre son os mesmos: o comisario xeral do proxecto, José Manuel García Iglesias (catedrático de h^a da arte e asesor cultural da Xunta), o conselleiro de Cultura e Comunicación Social, Jesús Pérez Varela, e o representante da institución que participa no convenio. A prensa e os medios de comunicación son fundamentais de cara a informar á opinión pública. A relación que se establece implica un apoio económico e un apoio simbólico á idea do proxecto. A Xunta chega a establecer unha malla de rede, e a moeda de cambio é unha publicidade encuberta que se entremezcla con un pretendido mecenado de actividades culturais, ¿en que grao é promoción e en que grao é mecenado? Co apoio por parte de institucións públicas e privadas, estas reciben a cambio premios e concesións non escritas no convenio, pero si ganancias de futuro en subvencións, financiación de outros proxectos, facilidades, relacións de poder, etc.

Nas inauguracións das exposicións, intentase outorgarilles unha maior preeminencia e importancia xerárquica, facendo que participe

¹ VAN GENNEP, A.(1986, c 1901): *Los ritos de pasaje*. Madrid: Taurus.

nas mesmas algún ministro do Estado español ou incluso a esposa do presidente del gobierno español. Un dos obxectivos destas invitacións é a obtención de exenciones fiscais e axudas por parte do Estado español de cara ao Xacobeo 99 e a Capitalidade da Cultura Europea no ano 2000. Nestas inauguracións o papel do anfitrión corresponderá ao presidente da Xunta, Manuel Fraga Iribárne. En Santiago, a presenza na comitiva da Igrexa, encabezada polo arzobispo, chega a ser moi importante. Logo dos turnos de palabra e a presentación e valoracións ante os medios de comunicación, segue a visita guiada polo comisario José Manuel García Iglesias, que fará un percorrido explicativo polas obras de arte que integran as mostras. A asistencia a estas inauguracións será por invitación (demarkación dun límite simbólico de inclusión-exclusión) e os artistas chegan a ocupar un papel secundario fronte a políticos e representantes públicos (entre eles incluso militares, e altos cargos da xerarquía eclesiástica).

CRÍTICAS

Todas estas connotacións analizadas encubren que no mes de outubro celébranse as eleccións autonómicas, xusto cando remata o programa "Galicia Terra Única", e o Partido Popular de Manuel Fraga como presidente xógase renovar a maioría absoluta. Ante estos feitos o proxecto foi calificado polos partidos da oposición como "electoralista" e "oportunista". "O PSOE e o BNG únense simbólicamente e xustifican o seu contradiscurso criticando ó P.P co tema dos orzamentos, e acusando de esaxerados os cartos invertidos no proxecto.

Detrás disto hai unha diferenza de base. O partido do B.N.G é un partido nacionalista que pensa na independencia de Galicia en contradiscurso co P.P. Isto leva ó partido da oposición a non concordar xa desde un principio cos obxetivos do programa "Galicia Terra Única" que pretende baixo a metáfora do eslogan, unha Galicia integrada no Estado español e na Europa.

INCONCLUSIÓN

O traballo aquí presentado constitúe un primeiro achegamento a unha investigación no proceso dun proxecto aínda non finalizado, que visto en perspectiva e con novos datos pódenos dar unha maior riqueza comprensiva. Os camiños a seguir serán afondar sobre as cuestións tratadas ata o de agora, e analizar novas cuestións tales como:

¿Cal é o papel dos artistas? ¿Que estilos e linguaxes estéticos utilizan nas súas obras? ¿Cal é a resposta do público ante as súas obras? ¿Cales son os discursos críticos co programa e o seu significado? ¿Que sentidos da identidade galega están en xogo e como se instrumentalizan as artes plásticas para crear una ou outra identidade? ¿Que sentido ten mostrar a arte das comunidades autónomas do norte de España e non do Sur? (Baixo o criterio das comunidades polas que pasa o Camiño de Santiago, ¿por que non elixir a aquelas comunidades polas cales cruza a Ruta da Plata ou o Camiño Portugués?), ¿Quen elixe ós artistas e baixo que criterios?, etc.